

MARIÀ SERRA I FONT I LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER. HIGIENISME, URBANISME I MODERNITAT EN EL CANET DE MAR D'INICIS DE SEGLE XX

CARLES SÀIZ I XIKUÉS.

Universidad Nacional de Educación a Distancia
Centre d'Estudis Lluís Domènech i Montaner

Resum

Amb l'arribada del Dr. Marià Serra a l'alcaldia de Canet de Mar, la població va experimentar canvis transcendentals amb la implantació de mesures higienistes i projectes urbanístics promoguts per l'arquitecte modernista Lluís Domènech i Montaner.

La canalització de les aigües de la Murtra (1912) i la construcció de la primera xarxa de clavegueram del poble (1914) són dos exemples que demostren que, a Canet de Mar, la modernitat va arribar al començament del segle XX.

Paraules clau: Higienisme, urbanisme, medicina, clavegueram, aigua, salubritat, salut pública, Marià Serra Font, Lluís Domènech i Montaner, Canet de Mar

El Dr. Marià Serra i Font va néixer a Canet de Mar l'any 1863. El seu pare, el Dr. Francesc Xavier Serra Clausell, era metge i tenia consulta a Canet. Per tant, Marià Serra es va veure obligat a seguir la vocació paterna i també va estudiar medicina a l'antic hospital de la Santa Creu.¹

Quan el Dr. Marià Serra va acabar la carrera, s'erigí com a defensor aferrissat de les noves corrents mèdiques.² En part perquè va coincidir amb professors com el Dr. Bartomeu Robert i el Dr. Giné i Partagàs, dos dels grans transformadors de l'ensenyament de la medicina.³ Joan Giné va ser un dels introductors de les noves especialitats mèdiques com la dermatologia, l'antisèpsia, la farmacologia, la higiene i la psiquiatria i també va ser un gran defensor dels postulats positivistes i de lliure pensament.⁴

¹ Expedient Acadèmic de Marià Serra Font. Leg. 1710, núm. 18. Sección Universidades. Archivo Histórico Nacional (AHN).

² DUARTE, ÀNGEL: *Del positivisme a la desclosa modernista. A: Història de la Catalunya Contemporània*. Barcelona: Pòrtic, 1999 p. 189-191.

³ CORBELLÀ, JACINT: *Història de la facultat de Medicina de Barcelona, 1843-1985*. Barcelona: 1996, Fundació Uriach, p. 83

⁴ IZQUIERDO, SANTIAGO: *El Doctor Robert (1842-1902) Medicina i compromís polític*. Barcelona: Proa, 2002 p. 39

Mètode inductiu versus mètode deductiu

Si observem la diferència entre els mètodes utilitzats pel Dr. Francesc Xavier i els que utilitzava el nostre protagonista, ens adonarem del que va representar la modernització mèdica catalana d'aquesta època. El Dr. Francesc Xavier emprava el principi de la tradició i de la "força vital" a través del mètode deductiu, tanmateix l'instrument de treball del vell metge no passava de les observacions simples i les elucubracions, mentre que el Dr. Marià Serra deia al seu pare que la medicina havia d'utilitzar mitjans d'estudi auxiliars com ara la química i la física.

El Dr. Marià partia sempre de l'observació sistematitzada dels sentits, del mètode inductiu; utilitzava els controls estadístics, les dades instrumentals i la investigació per determinar els diagnòstics. L'any 1917 la Revista Gràfica de *Divulgación Político-Económica. Actualidades Hispano-Americanas* feia una semblaça biogràfica del Dr. Marià Serra i destacava que:

*«En la investigación de las más variadas enfermedades pone con el mayor empeño toda su ciencia y su claro entendimiento, siendo sus diagnósticos claros y precisos, siempre eficaz y acertada la terapéutica que emplea. Nuestro biografiado jamás vió en su carrera medio especulativo ni de medio personal, sino un sacerdocio al que rinde verdadero culto, dando a diario pruebas elocuentes de su altruismo y generosos sentimientos, repartiendo por igual los frutos de su ciencia lo mismo a pobres que a ricos, sin que nunca haya hecho distinciones entre los que han solicitado sus auxilios profesionales.»*⁵

El Dr. Serra va ser un dels primers metges de la comarca que acceptà que el microbi era la causa principal de les malalties infeccioses i prioritzava en el seu dia a dia les teories de l'higienisme social en el camp de la medicina. De fet, les epidèmies de còlera, tifus, diftèria i tuberculosi assetjaven sovint Barcelona i la presència de la colònia estiuenca a les comarques provocava un bon maldecap als metges de poble.

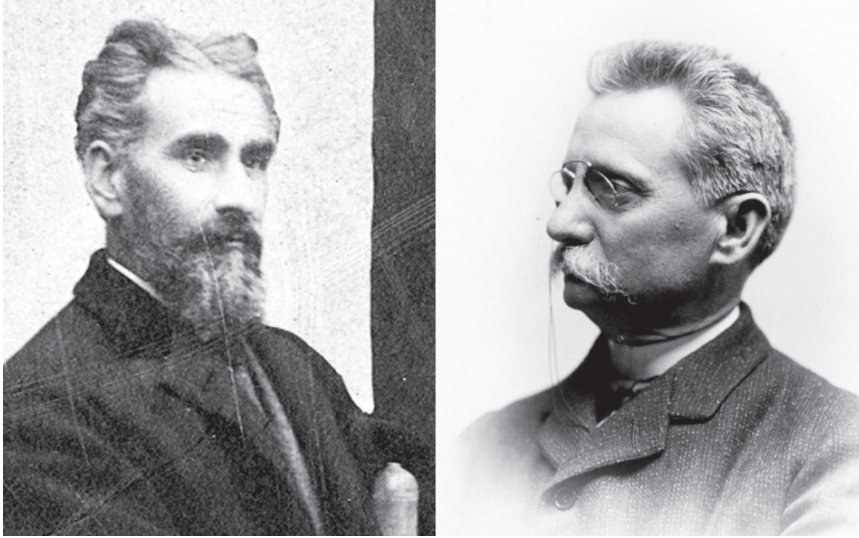
A Canet, les epidèmies van ser un problema important i eren la causa principal de mortalitat de la població obrera. I, per tal de frenar-ho, el Dr. Serra, seguia els avenços del Dr. Jaume Ferran i Clua i recomanava als seus pacients que es vacunessin contra el còlera, ja que el metge deia que *«la vacuna colérica promou una vera revolució»*.⁶

El Dr. Mariano també va topar amb la manca d'higiene de la població. Serra comprovava com molta gent contraïa malalties i infeccions durant els parts i en les intervencions quirúrgiques que, en aquell moment, a les comarques, es feien generalment a la mateixa casa del malalt. Com a bon higienista, Serra indagava la relació entre les condicions mediambientals i socials i les causes de mortalitat i proposava mesures reformistes de medicina preventiva i polítiques de salut pública que els representants locals pràcticament passaven per alt.

⁵ «Dr. D. Mariano Serra Font»: A: *Revista Gráfica de Divulgación Político-Económica. Actualidades Hispano-Americanas*. Madrid, 2 de juny 1917

⁶ SERRA I FONT, MARIÀ: *Dietari de Canet de Mar*, agost 1885, manuscrit. Biblioteca P. Gual i Pujadas (BPGP)

La millora de les condicions sanitàries i higièniques del conjunt de la població depenia de la sensibilitat política dels governants i, per tant, molts dels metges higienistes de Catalunya, com ara el Dr. Marià Serra, van anar adquirint, amb el temps, compromisos polítics i socials per incidir en les polítiques higienistes tant en els àmbits públics com en els privats.⁷

El Dr. Marià Serra i Font (1863-1926) i l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner (1849-1923) (CEDIM).

La influència de Domènech i Montaner en l'urbanisme i l'higienisme del Dr. Marià Serra

Si en el camp de la medicina i l'higienisme el Dr. Robert i el Dr. Giné i Partagàs van ser, entre d'altres, els mestres del Dr. Marià Serra, en el camp de l'acció política el seu mentor va ser, indiscutiblement, l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner.

Domènech no va néixer a Canet de Mar, però hi va viure llargues temporades des de la seva infància. L'arrelament de l'arquitecte amb Canet respon a lligams familiars. La mare de Lluís Domènech era Maria Montaner i Vila, filla dels Montaner de Canet de Mar i l'arquitecte es casà el 1875 també amb una canetenca, Maria Roura i Carnesoltas, descendent d'una de les famílies més acabalades de la població. Canet va ser sempre el poble d'estiueig de Domènech. Com deia,

⁷ A principi de segle, el Dr. Serra organitzava actes de sensibilització entre la població així com conferències, com ara les de l'*Academia de Higiene de Catalunya*, per combatre la tuberculosi a la població i l'any 1903 va ser nomenat delegat -pels mèrits aconseguits- d'aquesta institució acadèmica i també del *Patronato de Catalunya para la Lucha contra la Tuberculosis*. A l'inici de 1915, el Comitè Suprem de la Federació Femenina contra la Tuberculosi va concedir el diploma de cooperador a l'alcalde de Canet de Mar, pels seus treballs i atencions a l'higienisme local i des de 1917 fins a la seva mort va ser el delegat del Districte d'Arenys de Mar en el Sindicat de Metges de Catalunya.

«la vila ahont he trobat sempre un reconet tranquil per pensar y treballar quiet en les feines agitadaes, contradiades de la vida»⁸

Lluís Domènech i Montaner és el pare del modernisme arquitectònic català i també se'l considera un dels grans higienistes del país. Domènech aplicà les teories higienistes en l'arquitectura i l'urbanisme a fi de combatre la insalubritat dels habitatges i la propagació de les malalties.

L'arquitectura domenequiana és completament racional, ja que calcula el volum de l'edifici, la mida de les finestres i la de les lluernes per tal d'optimitzar l'oxigenació i l'assolada. Per això, les obres de Domènech i Montaner són tant funcionals.

El Dr. Marià Serra sempre acudia a veure Domènech quan l'arquitecte arribava a la casa de Canet. Domènech portava notícies de la capital i també dels darrers avenços del moviment catalanista. I el metge canetenc pal·liava així la nostàlgia dels anys d'estudiant a Barcelona. Amb la influència de Domènech, Serra es convertirà ben aviat en el màxim representant del catalanisme conservador al Maresme, en l'editor del setmanari catalanista "La Costa de Llevant" (1894-1922) i, l'any 1912, quan Serra arribà a l'alcaldia de Canet de Mar, l'aportació de l'arquitecte Domènech i Montaner va ser determinant per poder portar a terme la planificació urbanística del municipi. Domènech es convertirà en un col·laborador important de Serra amb qui bastiran tot un programa d'actuacions per al municipi: mitjançant l'execució d'un plànol urbà van començar a estudiar les necessitats d'arranjament de molts carrers del poble i també d'esponjament i obertura de noves vies⁹, com ara l'acabament del projecte del Passeig de la Misericòrdia¹⁰. En definitiva, Domènech hi va aportar la seva experiència com a urbanista i Marià Serra hi va posar els seus coneixements com a higienista social. Serra deia que:

«En els pobles moderns y progressius, de l'higiene, que es la pràctica pel bon viure, se n'ha fet una religió (...). Es importantíssima l'higiene per tot poble; ella constitueix la panacea de la seva salut, car poble net, sense caus infecciosos, es poble sà.»¹¹

Un mes després de ser escollit alcalde de Canet de Mar, el Dr. Marià Serra ja havia fet diferents edictes municipals per frenar el mal costum de tirar aigües brutes al carrer;¹² va prohibir la circulació dels ramats per les vies públiques, va prohibir la venda de les carns d'aquells animals que no es sacrificuessin a l'escorxador municipal¹³ i va imposar

⁸ DOMÈNECH I MONTANER, LLUÍS: "Pròleg". A: Serra i Font, Marià: *Canet de Mar en l'avenir. Orientacions a seguir*, p. 13

⁹ Domènech tenia experiència en aquests tipus de projectes ja que, anys abans, havia portat a terme un interessantíssim projecte de reforma de la degradada Ciutat Vella de Barcelona amb l'obertura de grans avingudes, de les quals, malauradament, únicament va acabar executant una part de la Via Laietana. Vegeu VVAA: *Lluís Domènech i Montaner (1849-1923). Obra arquitectònica raonada. Vol. 1*. Canet de Mar: Centre d'Estudis Lluís Domènech i Montaner, 2016, p. 643-673

¹⁰ VVAA: *Lluís Domènech i Montaner (1849-1923). Obra arquitectònica raonada. Vol. 2*. Canet de Mar: Centre d'Estudis Lluís Domènech i Montaner, 2015, p. 164-167.

¹¹ SERRA I FONT, MARIÀ: *Canet de Mar en l'avenir. Orientacions a seguir*. Canet de Mar: Biblioteca Canetenca, 1913 p. 122.

¹² *La Costa de Llevant*, 11 de febrer 1912 i també als Acords Municipals de Canet de Mar del 30 de març de 1912, diu que "el propio Sr. Alcalde hizo público que dará nuevas y serenas ordenes para que no se vierta agua sucia por las calles fuera de las horas de permiso". Arxiu Municipal de Canet de Mar (AMCNM).

¹³ Acords Municipals, 15 d'abril 1912. (AMCNM).

un arbitri a tothom que tenia gossos.¹⁴ Mesos més tard, al maig, Marià Serra presentava un projecte per muntar un Servei de Neteja pública a tot el municipi. En el preàmbul deia:

«es de capital importància pera tot lo poble que s'estimi y vulgui ésser fidel complidor dels preceptes higiènichs, l'atendre d'una manera especialíssima a la neteja pública, y no hi ha res que l'ajudi tant a adquirir fama de net, com es el que respecti y observi les disposicions que ha una bona policia urbana conduheixin.

*No es que la vila sia en excés bruta, no; pero si que no es neta com hauria d'ésser. Es arribada, donchs, l'hora de que pensém en montar un servey adequat pera que d'aquí endavant, aqueixa taca que tant poch nos afavoreix, desapareixi, fonentla en una bona cendrada».*¹⁵

I, poc després, es posava en marxa el servei municipal de neteja pública. Els treballadors recorrien diàriament tots els carrer de la vila amb un carretó construït expressament per a aquesta tasca¹⁶ i també condicionaven les rieres, carrers i torrents¹⁷.

El tractament de l'aigua i els controls sanitaris continus

Des que va arribar a l'alcaldia de Canet, el Dr. Marià Serra també va iniciar una campanya d'anàlisi de les aigües de les mines de Canet de Mar. La *Memoria-Reseña del Laboratorio de Higiene del Partido Judicial de Arenys de Mar*, de 1912 a 1913, redactada pel Dr. Ricard Solà, diu:

*«los Ayuntamientos que más se han preocupado del problema de las aguas potables, son los de Canet de Mar, Arenys de Mar, Calella, Arenys de Munt y Pineda y de un modo especialísimo el Ayuntamiento de Canet de Mar, que ordenó en distintas ocasiones análisis seriados, al objeto de conocer mejor el estado bacteriológico de las diferentes aguas que surten la población».*¹⁸

Si l'Alcalde d'Arenys de Mar havia ordenat fer dotze anàlisis de l'aigua, Marià Serra n'havia demanat vint-i-un.¹⁹ Aquest control de l'aigua, de vegades fins i tot obsessiu, demostra que a Canet el Dr. Marià Serra portarà les teories higienistes fins a l'extrem. En l'àmbit comunal, no va dubtar a clausurar les fonts públiques que no reunien les condicions mínimes de potabilitat²⁰ i, en l'àmbit privat, tal vegada l'actuació de Serra quedarà plenament sintetitzada quan deia:

*«cal netedat en les cases, desinfectantles en casos de malalties infecciones, fer poch ús de l'aigua dels pous vius sobre tot per beure, puix que per regla general sol ésser poch potable; els pous sechs o morts han d'abolirse, per ser dipòsits d'infusoris que ab les filtracions infecte el subsol de la vila».*²¹

¹⁴ SERRA I FONT, MARIÀ. *Canet de Mar en l'avenir...* p. 161.

¹⁵ Bases del servei de neteja de Canet de Mar, 1912. (AMCNM)

¹⁶ Dietari del Dr. Marià Serra i Font, juny 1912, manuscrit. (BPGP)

¹⁷ *La Costa de Llevant*, 7 d'abril 1912 i *La Costa de Llevant*, 19 de maig 1912. (BPGP)

¹⁸ *Memòria - Reseña redactada por su Director Jefe D. Ricardo Solà y Espriu con una carta-prólogo del Ilmo. Dr. D. Miguel Trallero, Inspector Provincial de Sanidad. Laboratorio de Higiene del Partido Judicial de Arenys de Mar, 1912-1913, Enero 1914*. Tip. De J. Tatjé Rosell, Arenys de Mar.

¹⁹ L'alcalde d'Arenys de Munt 5, el de Calella 5, el de Pineda 2, el de Malgrat 1, el de Palafoles 1 i l'alcalde de Tordera 2. També van sol·licitar anàlisis de l'aigua el Jutge d'Instrucció, 1, l'inspector municipal de Canet de Mar, 1, l'inspector municipal de Calella 2, el de Sant Celoni 1 i el de Sant Esteve de Palautordera també 1.

²⁰ Dietari del Dr. Marià Serra i Font, desembre 1913, manuscrit. (BPGP)

²¹ SERRA I FONT, MARIÀ. *Canet de Mar en l'avenir...* p. 140-141.

El Dr. Marià Serra intentava paralitzar el consum d'aigua dels pous de les cases del poble, ja que els mancava potabilitat a causa de les filtracions del subsòl però, al mateix temps, també es plantejava cloure els pous secs dels habitatges, que recollien les aigües residuals i fecals. Tal vegada aquests objectius s'assoliren amb la canalització de les aigües potables de la Murtra fins al centre urbà i, posteriorment, amb la primera xarxa de clavegueram del poble.

El projecte de conducció de les aigües potables

Per tal d'acabar amb el consum d'aigua dels pous, Marià Serra va apostar per canalitzar l'aigua de la Murtra, una gran mina d'aigua que hi havia entre Canet i Sant Pol, fins al centre de Canet. *La Costa de Llevant* anunciava al març de 1912 que:

*«se dona com á segur de que molt aviat serà un fet la portada de les aigües de la Murtra. Dimercres vingueren els senyors Roig de Vilanova que tenen la industria de fabricació de canyerries, junt amb el propietari don Joseph Fiter, entrevistantse ab l'Alcalde y alguns regidors. Les condicions que presenten, si be impliquen un sacrifici per l'Ajuntament, no obstant son prou bones pera que la corporació municipal s'interessi pel bé de la vila, aplanant tota les dificultats y facilitant els medis pera que pugui resultar certa una millora que tot el poble desitja».*²²

El 16 de març l'Ajuntament va aprovar les obres²³ i a mitjans de maig començaven els treballs a la mina de la Murtra.²⁴ A principis de juliol les canonades ja arribaven al centre urbà i es canalitzaven els carrers. I l'11 d'agost de 1912 es va fer la inauguració del servei. Dels deu carrers canalitzats en el moment de la inauguració, es van abonar al servei unes dos-cents trenta cases i totes les fàbriques i cafès de la població. Arran d'aquest èxit, l'Ajuntament es va plantejar allargar la canalització fins al Castell de Santa Florentina i també fins al parc de la Misericòrdia.²⁵

La bona gestió del Dr. Marià Serra al capdavant de l'Ajuntament de Canet va fer que ben aviat la premsa es fes ressò dels avenços sanitaris de la població. Al desembre de 1913, el periodista Francisco Civaté, de *La Pequeña Gazeta*, va escriure un article titulat "A plena Luz. Wilson y el Consejo de Canet de Mar" que deia:

*«Han obtenido para Canet de Mar el abastecimiento de aguas. Tienen en Canet de Mar un extenso plan de mejoras de saneamiento, urbanización y cultura pública. Al desarrollo de este plan, las personas representativas de Canet de Mar van por partes, no adelantando en una sin haver antes consolidado la anterior».*²⁶

²² *La Costa de Llevant*, 16 de març 1912. (BPGP)

²³ *La Costa de Llevant*, 31 de març 1912. (BPGP)

²⁴ *La Costa de Llevant*, 12 de maig 1912 i 23 de juny 1912 (BPGP). Els Acords Municipals de Canet de Mar (AMCNM) diuen que "se inauguró con toda solemnidad y con legítima satisfacción la llegada á la plaza de Barris, de las aguas de "La Murtra", y que dentro breves dias podrá este vecindario participar de la mejora pues llegará el agua á las casas de toda la población".

²⁵ *La Costa de Llevant*, 25 d'agost 1912. (BPGP)

²⁶ Civaté, Francisco: "A plena luz. Wilson y el consejo de Canet". A: *Pequeña Gazeta*, desembre 1913

Arribada de l'aigua corrent a Canet de Mar. (BPGP)

La construcció de la xarxa de clavegueram de Canet de Mar

I, tot i que la canalització de l'aigua corrent va ser relativament ràpida, la construcció de la xarxa de clavegueram es va demorar força temps per causes administratives i econòmiques. Serra va encarregar els treballs preparatoris a Lluís Domènech i Montaner a inicis de 1913, però aquest va traspasar l'encàrrec al seu fill, l'arquitecte Pere Domènech Roura. Domènech i Roura va cloure el projecte el mes de maig²⁷ i, per tal d'accelerar-ne l'execució,²⁸ l'alcalde Marià Serra inicià els tràmits, d'una banda amb l'administració provincial²⁹ per tal que els concedís un préstec i, de l'altra, també va sol·licitar la col·laboració econòmica dels grans hisendats de Canet de Mar,³⁰ ja que:

«si les clavegueres les haviem de fer ab los recursos ordinaris ab que compta la corporació municipal, retardariem molts anys, costarien molts més diners y seguirem ab la gran molèstia de no saber que fer de les aygües brutes, haventles de tirar en plé carrer o en los pous sechs. Aixó no ho haviem de permetre, car hem d'anar de dret a salvar aquests greus inconvenients.»³¹

²⁷ *La Costa de Llevant*, 25 de maig 1913. (BPGP)

²⁸ Acords Municipals de Canet de Mar, 30 de maig 1913 (AMCNM).

²⁹ Primer es va demanar al Govern Civil, que va delegar a la Diputació Provincial. Amb la creació de la Caixa de Crèdit Comunal de la Mancomunitat de Catalunya, finalment el crèdit fou concedit per aquest ens.

³⁰ *La Costa de Llevant*, 3 de juliol 1913. (BPGP)

³¹ Dietari del Dr. Marià Serra i Font, novembre 1913 i Carta de l'Ajuntament als propietaris de Canet de Mar, 29-11-1913 (AMCNM).

XI Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme. Vilassar de Mar

El 30 de juny de 1914, el Govern Civil va aprovar el projecte definitiu de la xarxa de clavegueres de Canet de Mar i, quatre mesos més tard, s'adjudicava als mestres d'obres Josep Dotras, Salvador Torrus, Josep Cabruja i Martí Isern. Les obres del clavegueram van començar l'agost de 1915 i, al setembre, es va alçar la zona de la Plaça Barris. A continuació, es van anar obrint els carrers successius.³² A mesura que s'avançava, als propietaris que ja havien abonat els impostos, se'ls connectaven les canalitzacions a la xarxa general. El setmanari La Costa de Llevant publicava que estava:

«enllestit del tot el carrer de Vall y gran part del carrer Ample, han sigut molts els propietaris que a més de pagar bonament y per avensat el cost que'ls hi ha senyalat per les seves propietats, han ja empalmat amb les clavegueres, a fi de treuers la porqueria de casa seva, y han fet molt bé.

*Es de creure que serán molts més que'ls imitarán, donant aixís una prova de bons canetenchs, per la confiança que demostran tenir en l'important millora».*³³

Detall del projecte de clavegueram de Canet de Mar (AMCNM)

³² Els carrers que van disposar de clavegueres eren el carrer Vall, el carrer Ample, el traçat urbà de carretera, la Riera de la Torre, el carrer Oliver, el carrer Bonaire, el carrer de Cedró, la riera Buscarons, el carrer de la Font, la riera Gavarrà, el carrer Saüc i la Riera Buscarons.

³³ *La Costa de Llevant*, 17 d'octubre 1915. (BPGP)

* * *

A finals de 1913 el Dr. Marià Serra va escriure un petit llibret titulat *Canet en l'Avenir. Orientacions a seguir*, un manual de referència adreçat als seus companys de l'Ajuntament, on apuntava els projectes necessaris que calia desenvolupar a Canet de Mar. I, com no podia ser d'altra manera, Serra va demanar al seu amic Lluís Domènech i Montaner que li prologués el treball. El preàmbul, escrit per Domènech, deia "ara el bon amich, Dr. Serra, treballa per fer de la vila una població, ciutat si pot ésser, de tota mena d'avenços moderns y de pervenir".³⁴ Era, en definitiva, el reconeixement públic que l'arquitecte feia del metge canetenc per haver contribuït fermament, al començament del segle XX, a portar les bases de la modernitat a Canet de Mar.

---

³⁴ DOMÈNECH I MONTANER, LLUÍS: "Pròleg". A: SERRA I FONT, MARIÀ: *Canet en l'Avenir. Orientacions a seguir*. Canet de Mar: Biblioteca Canetenca, 1913, p. 12